

**Dynamická funkce peněz.
Smysl nesoucí organizační kritérium
k rozlišení pozitivních a negativních účinků peněz.**

Vážený přítomní, milí přátelé,

„Management je nejtvůřivější ze všech umění. Je to umění, správně dosazovat talenty.“ *McNamara* se kdysi takto vyjádřil, stejný muž, který prorokoval, že Evropa, bude-li vývoj pokračovat dále jako dosud, brzy dospěje v poměru ke Spojeným Státům na úroveň vývojové země.

Onen výrok dobře zní, neboť přiznává intelektuálnímu a monetárnímu kreditu pro rozvoj schopností rozhodující hospodářský a sociální význam. Onen výrok však nic neříká, dokud není známo, pro co se má ono dosazení konat, do jakého civilizačního rámce má být zapojeno.

Jsem hluboce přesvědčen o tom, že situace, v níž se nacházíme, od nás žádá nejvelkorysejší hlediska. Podle mého názoru se dá totiž snadno rozeznat, že pravděpodobně v nepříliš daleké budoucnosti (v každém vývoji se samozřejmě vyskytují také období stagnace a reakce) jiná společenská seskupení vystřídají seskupení nyní ještě vládnoucí. Přitom bude rozhodující otázkou, jaká role náleží jednotlivci ve společenství, v civilizaci, ke které náleží. A při tom podle mého mínění bude náležet rozhodující význam ještě jiné otázce, otázce, kterou bych chtěl vyslovit - ve formě možná zprvu vyvolávající podiv - takto: „Jsou peníze prostředkem k poklesu transakčních a informačních nákladů při krytí životních potřeb, nebo by jim (nehledě k tomu, že se mohou vyskytnout v této funkci) měla naopak náležet jiná úloha?“

Obraťme letmý pohled na způsob, jak jsou dnes lidé zapojeni do svého okolí a do sociální souvislosti. Tento pohled nemusí zprvu pro naši okamžitou potřebu sahat velmi hluboko. Zpozorujeme snad hned, že se v rámci našeho politického systému rýsují stále zřetelněji profilované zájmové a svépomocné skupiny, jejichž vliv konkuruje

stále více s pořádkově politickými opatřeními. Všechny mají příbuzné problémy, neboť každá z nich se snaží prosadit se proti druhým nebo se snaží udržet se při životě uvnitř druhých jako více nebo méně cizí těleso. Cizinci, mladiství, dělníci, svazy průmyslníků jsou několik důležitých příkladů takových seskupování. Stojí v interaktivním vztahu svým zájmem o krytí potřeb - při čemž je potřeba interpretována naprosto rozličné specificky podle skupin. Ale je to přece jen potřeba, která je uznávána za žádoucí ke krytí nároku splňujícího životní hodnotu. Tato potřeba je fyzicky tělesná existence ve vybavení, které je specificky podle skupin představované velmi rozličné. V tomto pletivu interakcí ke krytí potřeb znamená správné dosazení talentu přidělení plánovaného pracovního místa, které zaručuje účastí na krytí cizích potřeb vlastní krytí potřeb, které je pociťováno jako relativně kvalifikované. A motivace, která vychází z takového nasazení, má za obsah vstup do zájmové souvislosti, zaručující přednosti, kterýžto obsah se uvnitř skupiny spojuje se zájmy v podstatě stejně zaměřenými, ve vztahu mezi skupinami navzájem naráží na dalekosáhle proti sobě zaměřené zájmy.

Charakteristikou tohoto nasazení a tohoto úsilí, být předmětem procesu nasazení, je zpětný dopad procesu dělby práce na vlastní potřeby.

Ptáme-li se, jak může takový systém, který má v sobě tolikero napětí, fungovat, hned asi poznáme, že by musel být zničen svými vnitřními odstředivými silami, kdyby nebyl držen pohromadě všeobecným uznáním jedné nejvyšší hodnoty. Rudolf *Steiner* jednou řekl, že v průběhu času musí každé společenství zaniknout, které není udržováno pohromadě kultem. Kult je vážnost, zachovávaní a rozhojňování nejvyšší hodnoty jím uznávané nebo jím uznaných nejvyšších hodnot, které tvoří onu sociální svorku. Stěží se asi můžeme mýlit v tom, jakého druhu je kult a jeho nejvyšší hodnota, které udržují pohromadě civilizaci naší doby. Je to vysoká a nejvyšší vážnost fyzické životní hodnoty a péče o tělesnou existenci, její pohodlí a v případě ohrožení záchrana jejího přežití. Je to tanec kolem zlatého telete fyzického těla, posvěcení ne jeho krásy a moudrosti a v něm založené schopnosti oddanosti, ale jeho ponderabilní existence a

biologické funkce.

Navrhuji postavit to, co bylo dosud naznačeno několika nástinnými črtami, do ještě větší souvislosti.

Kult těla je výrazem náboženství, které dnes ovládá lidstvo v největším rozsahu. Tímto náboženstvím je materialismus, víra nebo pověra v jedinou skutečnost materiální. Tato víra má za následek určitý základní pocit, který se ovšem často stahuje hluboko do podvědomí. Je to pocit nezdomácnělosti v nelidskosti tohoto materiálního světa. Tato nezdomácnělost je jedním z důvodů hledání ochrany ve skupinách, které se stahuje ještě dále do ochranné schránky fyzické tělesnosti. A tak vzniká kult ochrany poskytující fyzické tělesnosti, který je vlastně kultem nelidskosti. Když totiž jedinou skutečností na nás je smrtelné smyslné tělo, pak jsou naše duševně-duchovní zážitky, tedy všechno to, co je nám vědomé jako naše lidské, jen přeludy. Sociální skupiny jsou různými kultickými formami materialistické víry, v nichž je celebrován kult těla. Ten přece jen je výrazem shody, která zprvu zabraňuje válce všech proti všem, protože všichni mají zájem o ochranu těla.

Je však také zřejmé, že dráždidla a omamné prostředky materialistických kultů nedostačují k tomu, aby účastníky těchto kultů natrvalo klamaly o své smyslové prázdnotě. Následkem toho jsou jevy sociálního neklidu, které spějí k novým sociálním seskupením = formám kultu.

Nyní bych chtěl zavést do své úvahy další hledisko - a to opět slovo Rudolfa *Steinera*. V „*Theosofii*“ Rudolfa *Steinera* čteme větu: „*Člověk je bytost myšlenky.*“ Není tedy bytost, která vzniká jako nerosty, rostliny a zvířata z přírodních procesů, alespoň ne v té části své bytosti, která je ve vlastním smyslu lidská. Není jako přírodní bytosti bytostí, které je dán její bytostný obsah všeobecnými procesy té oblasti, ke které náleží. Je bytostí myšlenky, tedy bytostí, která si musí a může dát svou bytost sama individuálním způsobem. Své myšlenky člověk totiž musí a může vytvářet sám. Jeho bytost je tedy jeho úkolem. Je sebeproducentem. Tato sebeprodukce však souvisí s jinou produkcí, se skutečností produkcí, která je zároveň sebeprodukcí. Jako já vychází člověk ze svého produkovaní světa. To

je podmíněno a umožněno uzpůsobením jeho organizace.

Z toho vyplývá jiná forma kultu, než dnes dominující forma kultu tělesného. Ten je kultem nelidskosti, proti němuž se nyní staví kult, v němž se člověk uchopuje a prožívá jako bytost myšlenky - vlastní kult lidskosti. Ten je produkčním kultem, zatímco tělesný kult je kultem konzumním.

Co označuji jako kult a to jako kult produkční, není nic jiného nežli vývoj nového civilizačního principu. Je to ona proměna vědomí, která je mnohými lidmi - například Carlem Friedrichem *Weizsäckerem* - uznána a žádána jako jediná cesta, která nás může vyvést z naší nouzové situace. Zatímco materialistické civilizační kultovní chování lidí indoktrinuje k tomu, aby celý svůj schopnostní potenciál nasadili pro vytváření nej- příznivějších konzumních podmínek pro jejich tělesné blaho, nasazení lidských schopností je idealistickým civilizačním kultovním chováním vedeno jiným směrem. Právě do směru sebeprodukce, to znamená do směru přivedení fyziologických, ekologických, ekonomických a sociálních podmínek, které dovolují nejlepší rozvoj jeho duchovních schopností - tedy do směru svobodného vzdělávání. Zatímco materialistický kult poutá duchovní schopnosti člověka na jeho tělesnou organizaci, idealistický kult je osvobozuje od tohoto spoutání a umožňuje jejich rozvoj ve smyslu jejich vlastní úlohy.

Tím se nepřivádí jen individuální životní postoj, který je vůči dnešnímu úplně změněný, ale i úplně změněné sociální klima, ba dokonce změněné klima přírodní.

Zdá se, že jsem se odchýlil od svého tématu, které se má zabývat peněžním řádem a působením peněz. Chtěl jsem ale naopak vytvořit podmínky pro líčení, které dovolí naznačit, jakým způsobem ovlivňuje civilizační princip určitého společenství peněžní řád a obráceně peněžní řád civilizační princip - a jak z toho vyplývá rozlišovací možnost pro příznivé a nepříznivé účinky [peněz].

Abych toto mohl způsobem, který se mi jeví žádoucí, objasnit, musím ovšem do svého výkladu zavést ještě další myšlenku.

Kult těla celebruje udržování těla a zvyšování jeho pohodlnosti. Vede však k opaku svého zájmu, totiž ke zničení těla a k ekologické

katastrofě. Avšak v poměru k radikálnímu zničujícímu účinku, který vychází z uctívání těla, jsou to zničující účinky menšího druhu. Absolutní a konečné zničení je totiž zničení smyslu tělesnosti a vtělování. Smyslem fyziologické báze naší existence přece je, být základnou naší svobody, naší ideové sebeprodukce. Tím, že naše tělesná existence je vyzdvižena do hodnosti, spoutat naši duchovní existenci v koncentrickém nasazení schopnosti, místo aby ji uvolnila, je zbavena svého smyslu. Toto zničení smyslu je radikálním zničením těla a s ním i zničením člověka. Tělesný kult musí tedy vést k existenčnímu zničení člověka, které je mnohem strašnější než materiální. Tím, že tělesný kult zaplétá všechny své příslušníky do procesu, v němž se každý účastní na zničení smyslu lidského těla a tím lidstva vůbec, je celebrováním války všech proti všem. Myslím, že se dnes musí každý ptát, zdali se chce účastnit přípravy války všech proti všem, anebo naopak na přípravě takových opatření, která jí mohou zabránit.

Odsud se otevírá pohled na peněžnictví, jemuž přikládám velký význam. Peníze mají jako poukaz k odběru prostředků na krytí potřeb všeho druhu bezpochyby převodní funkci. Je jen otázkou, jak je tato funkce kvalifikována. Je kvalifikována směr udávajícím civilizačním principem a ten opět sama kvalifikuje. Peníze jsou tedy formou, ve které se vyjadřuje panující kult, formou vyjádření toho, které nejvyšší hodnotě kooperace určitého společenství slouží. Toto je jejich vlastní význam, nikoliv zlevnění krytí potřeb. V tomto smyslu byly kdysi svaté a jsou v podstatě i dnes ještě svaté, nebo spíše nesváte. Nesváte peníze jsou peníze, které jsou ve službách materialistického kultu zničení. Sváté peníze jsou peníze, které jsou ve službách idealistického kultu sebestvoření.

Můžeme se nyní zeptat, které druhy peněz jsou v tomto smyslu svaté nebo nesváte, zničující nebo tvořivé. Neuvoluji se, že teď mohu vypočítat nebo charakterizovat všechny metamorfózy, v nichž mohou peníze vystupovat. Vybírám jich několik, jimž, jak se mi zdá, náleží obzvláštní význam.

Za tímto účelem připomínám zprvu ještě jednou, o čem už byla řeč. Člověk je jako bytost myšlenky samu sebe produkující bytostí, která v

poznávajícím produkování produkuje sebe samu. Je tedy výrazovou bytostí, která se ve svém světě vyjadřuje. Jako tělesná bytost je bytostí dojmovou, která je úplně určena působením svého okolí. Tedy bytostí, která musí usilovat o to, aby se k zajištění své existence zmocnila těchto vněmů. Stojí tedy proti sobě tvoření výrazu a zmocňování se vněmů. Peníze zničení by tedy měly charakter zmocňování se, peníze tvoření charakter výrazu.

Podívejme se z těchto hledisek zprvu na peníze vznikající takzvaným reálním kreditem, tedy peníze, které vznikají zaúvěrováním do nezpracované půdy a pozemku. Jsou to typické peníze zmocňování se, zaměřené

na obstarávání existenčních prostředků zmocňování se přírodní základny. Jsou to typické peníze zmocňování se, protože nezměněné přírodní základně chybí jakýkoli výrazový obsah. Tyto peníze nemají tedy nejen žádnou výrazovou hodnotu, ale vůbec žádnou hodnotu, poněvadž jejich proces vzniku nemůže ničím přispívat ani k lidské tělesné ani k lidské duchovní existenci. Jako zdánlivá hodnota jsou tedy zfalšováním národohospodářské celkové bilance. Nad to však jsou vyobrazením na tělo vázaného civilizačního principu a proto nepsavými penězi, ničivými penězi, které přispívají k přípravě války všech proti všem. - Hypoteční peníze jsou tedy kultický reálný symbol. Proti němu by musel být postaven reálný symbol kultu lidskosti. Tento by mohl místo smýšlení zmocňování se, projevovat smýšlení vděčnosti vůči zemi. Zemi totiž dlužíme nejvyšší dík, neboť nám daruje naše tělo jako souhrn přírodních procesů a s ním fyziologickou základnu naší svobody. Toto smýšlení vděčnosti by muselo dát ráz našemu styku se zemí, jejími materiály, silami a bytostmi. Muselo by určovat nejen naši techniku obdělávání země, ale především náš postoj vědomí, který by se vyjadřoval také ve slavnostech (Michael-ská slavnost). Tento postoj vědomí by vykonával přinejmenším stejně tak důležitý ozdravující vliv na těžce nemocnou zemi jako určitá zemědělská a ekologická opatření. Lidská schopnost výrazu by zde mohla být nasazena obzvláště účinným způsobem.

Vyberme si jako druhý předmět úvahy mzdové peníze. Rovněž jsou placeny za zdánlivou hodnotu. Každým úkonem sice vzniká změna i v

tom, kdo úkon provádí. „*Tvořící utváří sebe sama.*“ (Hegel). Tato změna však zůstane spojena s osobností. Nemůže být prodána jako nějaká věc. Toho také není zapotřebí, protože ve vzájemné výměně, která se děje v setkání, je účinná bezprostředně a bez poplatků (podnikové klima). Zaplacen by ovšem mohl být výrobek, eventuelně dílčí výrobek. Jeho ohodnocení by se mělo provést podle (základního) vzorce krytí potřeb. Ani tento však není žádným mzdovým vzorcem, protože v hospodářství s plnou dělbou práce také výrobek není odkupován, ale přechází do hospodářského celkového procesu. Základní vzorec pak slouží jen k vyměření hodnoty.

Mzdové peníze jsou tedy sebezásobitelské zmocňování se. Jsou vedle nadměrné racionalizace jednou z hlavních příčin nezaměstnanosti. V hospodářství s plnou dělbou práce je výkon darován, vchází tedy se svým produktem do celkového procesu tvorby hodnot a potřeby pracujícího jsou zpětně darovány (podle kolektivních a individuálních kritérií). Jen tak je možné, aby vznik hodnot a rozdělování hodnot vcházelo do a vycházelo z procesu, který zaručuje nejvyšší tvorbu hodnot - a toto nikdy není pouhé kvantitativní maximalizování hodnoty v dělbě práce, ale vytváření výrazových hodnot. Jen ty jsou svaté. Sebezásobitelské zadržování tvorby hodnot je výrazově slabé neboli nevýrazné a tím nesváte a neblahé.

Toto platí v ještě větší míře pro spekulční peníze, které vznikají potulným kapitálem. Nominální hodnoty, které při tom vznikají, jsou bezvýrazné zdánlivé hodnoty, jimž neodpovídá žádná výrazuplná tvorba hodnot. Na místo spekulčních peněz by musely nastoupit darovné peníze pro svobodný duchovní život. Toto darování může být považováno za pravou spekulaci, pokládáme-li v poměru ke vkladu nepoměrně vysoký výnos jako znamení spekulace. Darováním svobodnému duchovnímu životu mohou vznikat nejvyšší spekulční zisky. Poměrně malý dar zástupci svobodného duchovního života mu totiž může umožnit neobvyklé výkony. Spekulční zisk zde nevzniká ve prospěch jednotlivce, ale všeobecnosti. Výrazová hodnota zde může být neobvykle vysoká. (Důvěrové peníze).

Promluvme si ještě o úrokových penězích. Zúročení konstantního nominálního obnosu je nemožné, když pojmáme peníze v přísné

korelaci k jejich krytí hodnotou zboží. Protože jejich hodnota mizí, musí mizet i hodnota peněz. Kromě toho spoření také není žádný výkon hodný odměny. Na jeho místo mohou nastoupit úvěry na pozdější výkony. Úvěry umožňují rozšíření krytí potřeb, které jsou umořovány pozdějším zřeknutím se krytí potřeb. Zřeknutí se krytí potřeb místo spoření zůstává (v protikladu k nesvátemu hromadění) součástí funkční souvislosti celkového, výraz tvořícího děje.

Hypoteční, mzdové, spekulativní a úrokové peníze jsou tedy nesváte druhy peněz, proti nimž je nutno postavit svaté druhy výkonů a peněz s výrazovou hodnotou, totiž *děkovné chování, darování výkonu, darovaná spekulace* (ve zde míněném smyslu *peníze důvěrové*) a *zřeknutí se krytí potřeb k amortizaci úvěru na krytí potřeb*.

Z hledisek ideového kultu a z něho vycházejících účinku svěcení mohou proto převzít pravou (blahodárnou) peněžní funkci jen takové převodní prostředky, které zůstávají v neustálé souvztažnosti s lidskou tvorbou výrazu. Nemohou proto být vázány na statické koreláty. Lidské výrazové kreace musí podléhat proměně ze dvou hlavních důvodů:

1. V podstatě lidské tvorby výrazu leží, že se skrz ni (jak zde bylo naznačeno) člověk proměňuje, tedy individuální stejně tak jako epochální výrazový styl prodělávají vývoj, který zanechává starší výrazové formy za sebou.

2. Žádný hmotný nositel nemůže svou výrazovou úroveň trvale udržet, rozpadá se; ráz výrazu je tím trvalejší, čím méně příjemce při přenosu výrazové hodnoty současně přebírá hmotnou podstatu jeho nositele. Proto jsou umělecká díla výrazové tím stálejší, čím více je u nich hmota zničena formou - umělecká díla jsou proto ze všech hodnotových výtvorů výrazově a tím i hodnotově nejstálejší. Jejich hodnotová stálost se může právě tím dostat do protikladu k jejich časové platnosti.

Sváte peníze musí být tedy výrazové peníze, dynamizované peníze - spásný, mírumilovný peněžní řád musí být dynamizovaným peněžním řádem.

Kdo by tedy chtěl učinit něco, čím se může zadržet úpadek naší Země a zánik našeho světa, ten necht' přijme za vlastní ta

nejvelkomyslnější hlediska. To jsou taková hlediska, která mohou vést ke vzniku příznaků svátého peněžního řádu. Jsou to: ve slavnostní vážnosti pěstovaný dík vůči Zemi, darování výkonu výlučně podle výrazových kritérií organizované kooperaci, důvěřující darovná spekulace kladoucí naději jedině do individuální originality, a zřeknutí se krytí potřeb vzhledem k rozšíření krytí potřeb. Toto jsou stejně tak technické jako smýšlení týkající se příznaky dynamizovaného peněžního řádu. Mohly by se pěstovat v oázách lidskosti jako modely nových forem společenství vzhledem ke vzniku nových sociálních seskupení, která pravděpodobně brzy vystřídají ta starší. Z toho, co dnes může vzniknout, pravděpodobně přetrvají jen oázy výrazového kultu.

Vím, že není nic víc nasnadě, než označit takové myšlenky, jaké jsem si dovilil projevit, za utopické. Kdyby to ve vztahu k současnému stavu utopické myšlenky nebyly, neměly by žádnou hodnotu. Jsou to mírové myšlenky, proti nimž vystupují ony myšlenky, které nevědomě (a občas snad také vědomě) přivádějí válku všech proti všem s celou brutalitou za nimi stojící moci.

Jelikož jsme v čase, kdy se blíží vánoce, vzpomínám si na projev, který učinil Rudolf Steiner 21. prosince 1916 v Bazileji, v době, kdy se ještě mohlo doufat, že to nejhorší nenastane. Protože dnes stojíme znovu v předvánoční době blízko před tím nejhorším, avšak v situaci, která nechává ještě prostor naději, pokud se rozhodneme k jednání z pronikavosti idee, jsou ona slova Rudolfa Steinera stejně tak platná a otřesná jako tehdy. Znějí: „*Vždyť to musí řezat do srdce, že... žijeme v době, kdy se řve na touhu lidí po míru.*“¹⁷ - Toto řvaní se neděje jen vyhrožováním válkou, ale, jak jsem se pokusil ukázat, ještě více holdováním nesvátemu kultu. - „*...Doufejme dnes, kdy to nejhorší ještě před námi nestojí, že v duších může nastat obrat, a že místo řvaní na touhu po míru nastoupí křesťanský cit, vůle míru. Jinak možná na troskách evropského duchovního života nebudou zvěstovat křesťanství a mystérium Golgathy ti, kteří dnes vládnou v Evropě, ale ti, kteří jednou z Asie řvaní na touhu po míru pomstí.*“

Herbert Witzenmann